

Malac a jégen

Domonkos László esete az irodalomtörténettel

Domonkos László: *Gúzsban tánc. A magyar irodalom története 1956–2021* (Kairosz Kiadó, 2022)

E vaskos mű az alcím után ítélve Domonkos László irodalomtörténete. Kritikát sejtet, mégpedig terjedelmes voltában alaposat, részletekbe vágó elemzést.

Aki ma egymaga akarja megírni az elmúlt 65 év irodalmának történetét, annak tényleg újdondász szerbantalnak vagy babitsmihálynak kell lennie; vagy legalább erős hőzentrógerjának kell lennie. De legalábbis oly messzire sugárzó magában hitének, hogy a felelős hivatalok is magukban teljes hittel támogassák Szerzőnk önfeláldozó nemzetmentő munkálatát, amelyben a kocsmai hőzongések és zugírói fröcskölődések szintjén látja elintéztetnek a magyar irodalom mégoly bonyolult – és öelötte sokak által alaposabban szemügyre vett! – konfliktusait.

Csak hogy Szerb Antal és Babits Mihály nem ajánlkozott üstfoltozónak, sem nemzeti lázmérőnek: egyikük sem volt Mekk Elek.

Mint ahogy annak a hőzentrágernek is igen rugalmasnak kellhet lennie, amelynek viselője úgy képzeli elbeszélni az 1956 utáni magyar költészet történetét, hogy Nagy László egyetlen művével sem foglalkozik. A ki tudja milyen komplexusoktól vagy irigységektől feszülő ellenszenv generációkra visszacsap: Ágh István művésze sem fér bele Szerzőnk tágas horizontjába, legyen szó az elmúlt öt évtized (meg az iskolásan külön kezelt műfajok) bármelyikéről. Szécsi Margit, Hervay Gizella, Sziveri János, Kiss Benedek, Tózsér Árpád, Bodor Ádám – és így tovább, sorolhatnánk – sem érdemel szót, ahogy érdemben Nemes Nagy Ágnes vagy Mészöly Miklós műveivel sem foglalkozik (utóbbiról azért megtudhatjuk, hogy „a magyar irodalom egyik legvitatottabb alkotója”).

A Szerzőnk bemutatja irodalomtörténet módszerének lényege: lángoló hazafiasság. Ám ha a tudományosság e legfőbb ismérvét az avatatlanok együgyű módján el is ejtjük, kezünk akkor is a legnemesebb egyszerűséggel marad tele. Szerzőnk évről évre halad, alkalmanként kiválaszt néhány neki tetsző – vagy éppen neki különösen ellenszenves – művet, felidézi egy-egy neki kedves irodalomtörténész, kritikus elmés megállapításait, majd levonja megfellebbezhetetlen ítéletét. Önálló értelmezési kísérlettel elvértve találkozhattunk, Szerzőnk dicséretesen mentes bármely poétikai fogalom befolyásától.

A fejezetek élén történelmi, intézményes eseménytörténeti kiskátákat olvashatunk, ezek forrásául néhány író naplója, valamint feltehetőleg az Arcanum (és a Wikipédia) adatbázisa szolgál alapul.

Érdeklődése középpontjában a téma áll. Hogy a témán túl az adott mű miért jó, szinte sohasem derül ki. Vagy a tartalom, a téma annyira fontos, hogy minden értéket magán visel? Akkor meg valahány költő élt, mind bolond volt, mert összes művei helyett megírhatta volna összes műveinek tartalmát!

Tudományos viszonyulása a műkedvelői rajongás és a nemegyszer gyűlölködésig fokozódó ellenszenv. Elemzői módszerének lényege: a méltatott művek témájának ismertetése, majd a szerző és mű hazafisági fokmérőjének leolvasása. Hatástörténeti vizsgálatokról szó sincs, a művek egymástól függetlenül, mintegy a történelem hívószavára jönnek létre. Így lehet, hogy Temesi Ferenc *Por* című regényét csak annyiban veti össze az ugyanakkor megjelenő két regénnyel, Nádas Péter

Emlékiratok könyve és Esterházy *Bevezetés a szépirodalomba* című művével, hogy utóbbi kettőt alaposan – és váratlan fordulattal még zsidóva is egy jót – elparentálja: „vajon mi a fészkes fene bizonyítja – néhány lelkes nyaloncon kívül –, hogy az említett művek és szerzőik korfordulatot hajtottak volna végre, hogy jelen művek valóban kiemelkedő jelentőségűek a legújabb kori magyar irodalomban, és hogy bármiféle »korfordulót« jelenthetett volna ezen írók publikálása? Hogy ki a zsidó, azt én mondom meg (»wer Jude ist, das bestimme ich«), mondotta volt még valamikor Karl Lueger, Bécs antiszemita polgármestere. Ja, az egészen más.”

Módszerének összetettsége nyelvezetében is megmutatkozik. A kiállózott ismeretanyag kvázi-tudományos nyelvezetével éles kontrasztban vannak Szerzőnk saját kommentárjai. A kultikus rajongás olykor megmosolyogtató képzavarai keverednek a gúnyolódó gyűlölködés fenséges passzusaival. Hajnóczy Pétert és Császár Istvánt így magasztalja, visszautalva a „Péterekre”: írásművészetükre „nem jellemző az olykor a talentum kellő töltetét is pótló idegenszívűség írói attitűdje”. Szabó Magda „egyféle szocializmusbeli (és – bár – református!) Tormay Cécile-i szószékbe emeltetett”. Mórocz Zsolt hosszas idézése után megkísérli „summázni az egész magyarországi E. P.-szindrómát” (sic!). „A kulcsszó: a nyegleség.” (Fokozásul az egyik Esterházy-írás sommás címkét kap: „főrmedvény”). Faludy György először a kultikus rajongás tárgya: „a legújabb kori magyar irodalom legnagyobb vagabundja és egyik nagy *enfant terrible*-je – szinte mitológiai figurája és legendák kódéba burkolózó, fantasztikus alakja”. De közben változnak az idők: „a régi, »kipróbált« antikommunista ellenzék szerepében tetszelgő, intellektuális köntösben politikai dugárut csempésztető belvárosi galeri, karmai közé kaparintván a költőt, élete utolsó másfél évtizedét mindinkább fokozódó mértékben a »szélsőjobbaldaliság«, a »kirekesztés«, a »nacionalizmus«

hisztérikus mantrájával a nemzet- és magyarellenesség (ad abszurdum: az SZDSZ holdudvarának) pályájára állította át. Így az utolsó esztendeit élő, 90 fölötti ember a pusztulás pártján állók kényére-kedvére vált ennek prédájává.” Utassy (a 80-as években) egyszerűen „a legnagyobb élő kortárs költő”. Döbrenteitől fontosnak tartja idézni: „már az óvodába is csak protekcióval vettek föl”. Krasznahorkai *Sátántangójáról* e tanulságot vonja le: „Valószínűleg nem a kép, hanem a festő sötét, mint a balsejtelelem.” Dragomán György „sajna, legalább annyira árulkodó »szövegeket« ereszt meg, hogy könnyű észrevenni, mennyire garázda módon is meztelen a király”. A képzavar mellett kedvenc stílus eszköze a behízelt intimpistáskodás: Simonyi Imre „a székesfővároson kívüli leglegendásabb poéta”, akiről „Szegeden éppúgy suttogtak, mint Debrecenben vagy Pécsen, a Hágiban és az Arany Bikában ugyanúgy, mint a Hungáriában vagy a Rézkakasban”. Az egyik nyugati antológiát, nagyozol az egyik lábjegyzetben, „Nem akar ki: a nagyszerű Borbándi Gyula válogatta-szerkesztette”. Spiró György *Jönnek* című versében „már-már perverz ellenmagyarság-élményt” szimatol, „kóros üldözési mániát”, „kényszerű, lappangó és öncélú bosszúvágyat”, hogy aztán útszéli módon becsmérelje: „egy súlyosan beteg, erőteljesen terhelt személyiség megannyi egyéni és kollektív megnyilvánulási formájának” nevezve a művet. Takaró Mihály *Jönnek*-parafrázisában valamiképp nem orrontja meg az ellenséges, kirekesztő attitűdöt. Ellenben értesülünk a *Csirkefej* „kirekesztő, mélységesen nemzetietlen, gyakran ízléstelen, eszménytelen, cinikus, máskor kifejezetten kártékony (mert züllesztő, rothasztó, romboló)” jellegéről. De szembesülhetünk „Göncz Árpád immáron ikszedik ocsmányságával”, Alföldi Róbert jelzője egy lábjegyzetben: „több mint hírhedt”, Balázs Géza viszont „a talán legjobb nyelvész”, Marosi Gyula „az egyik legkellemesebb, legszívesebben, különös élvezettel olvasott magyar kortárs

író”, 1996 „a mindinkább rendkívüli hatásfokú és nivójú nemzeti költővé emelkedő izmosodó Döbrentei Kornél nagy éve”. Gyurkovics Tibor külön fejezetet kap, ezzel a címmel: „A magyar irodalom öttusabajnoka.” Csávossy György költő értékét az is mutatja, hogy találkozásukkor „Szentesi Zöldi László tiszteletbeli nagyapjává fogadta.” Agócs Sándor költő „szilárd, mint a végvári mokány fiúk és elszánt, mint a portyázó, zömök és görbe lábú magyarok. Olyan sorok bizonyítják ezt...” – és elemzés helyett érvként, mint szinte mindig, jön a hosszas idézet a műből. Czigány Zoltán, „ha tovább engedni élni az Úr, egy Kosztolányiba oltott Ottlik (is) lehetett volna”.

Irodalomfelfogása két alaptételre épül. Egyrészt, Németh Lászlóba kapaszkodva, rögeszméjévé vált, hogy a magyar irodalmat fölváltani igyekezett (és igyekszik) a magyar nyelvű irodalom, másrészt Salinger *Zabhegyezőjének* kamasz hősével vallja, hogy az a jó mű, amelynek olvastán „az ember úgy érzi, az író a haverja, akit akkor hív fel, amikor akar”. Szemlélete – és szóhasználata – militáns, szüntelenül harcban álló felekként mutatja be a különböző írókat; az irodalmi értéket bukmé-kermódszerrel becsüli meg, a szerzőket tétre-helyre-befutóra értékeli („ma élő négy legjelentősebb költőnkéről” beszél), van „magyarabb szellemű és vezetésű (fájóan kisszámú) színház”, és van az »ellen-szabadságharcos« (»szövegközpontú«), „a magyar irodalom ellenében kiteljesedett” „hablatyözön”, meg vannak „az élet pártján állók, a szabadságharcos irodalom közkatonaí vagy parancsnokai és harcostársaik, a szükség esetén velük kardot rántók, vagyis a magyar népközönség érdekében írók”. Más szempontból: „Fenyegetéskereskedés igen, nyegleség nem. Metsző irónia igen, sz...házi arrogancia nem.”

Ami szerzőnk művének taktusait illeti, azokban csupán jellemzéseken, írók gyér életadatain épülhet elménk, és azon, hogy a szóban forgó írók jelesek, avagy kevésbé

jelesek voltak-e. De hogy miért voltak azok, azt a művelt közönségnek saját magától tudnia illik, különben nem volna művelt.

Szerzőnk az irodalomban vak tyúk módjára is talál szemet: úgy méltatja Csoóri Sándor, Németh László, Illyés Gyula, Csurka István vagy Sütő András (és sok más érdemes író) művészetét, hogy velük – egyáltalán csak: – *összemérhetőnek* látja – és ami már aggasztó, *hiszi* – Pósa Zoltán, Borbély László, Kocsis István, Tari István, Mács János, Agócs Sándor, Pozsonyi Ádám, Jezsó Ákos, Udvardy Zoltán és mások betűvetési szorgoskodását. Úgy méltatja Szikra János líráját, hogy közben jezsuita hevülettel ostorozza az avantgárd irodalmat. Baka Istvánt úgy veti egybe a lelkes műkedvelő Pósa Zoltánnal, hogy „új” irodalomtörténeti értékelésre is ragadtatja magát – gondosan elhallgatva, hogy a szakirodalomban tucatnyian foglalkoztak már a Baka-életmű műfajaival. Ha a vívás kényes etikettjéről lemondunk, kénytelenek vagyunk kimondani: ez a munka jelentős részében *plágium*. Bennfenteskedő irodalmi ítéleteit véletlenszerűen kiválasztott szakirodalmi idézetek dúcolják alá, vagy a hazafias lelkesültség vakfoltjai „árnyalják”, jobb esetben a tárgyalt költőktől-íróktól származó hosszas idézetek.

Képes úgy „értekezni” Cseres Tiborról, Utassy Józsefről, Buda Ferencről, Döbrentei Kornélról, Baka Istvánról, Cs. Szabó Lászlóról és másokról, hogy épp csak a monográfusukra nem hivatkozik egyetlen szóval sem; érthető, Szerzőnk nem bocsátkozik méltatlan vitákba, ő úgy irodalomelménc, hogy amit őelőtte és eddig az irodalomtörténet csinált, az smafu. (Márkus Béla, Jánosi Zoltán és más tudósok irodalomtörténeti munkái érintetlenül hagyták.) De ő fölfedezi Pozsonyi Ádámban a magyar próza egyik ígéretét. Mert Szerzőnknek szinte megpuhul, megvizesedik a tenyere, ha a leggyaralóbb formában is szív- és lélekemelő nemzetvédő, nemzetépítő gondolatra lel. A mondatokra

bezzeg, pláne ha alany-állítmány egyeztetve vannak, valamiért haragszik. A mondatokat értelmezni derogál neki, mert ő a Nagy Magyar Gondolat kitapintója, belgyógyásza, diagnosztája, urológusa. Ha valaki magyargondolat-ügyileg kevésnek talál-tatik, az számíthat Szerzőnk hevesen kifejtett ellenérzésére. Ezt könyve lezárásában nyomatékosítja is: „Ma az 1956 utáni, balladákba és hősi eposzokba illő ellenál-lásból kinőtt irodalom és annak nagyjai helyén száználmas kis törtetők, zavaros agyú áltehetségek és magukat nemzeti-nek játszó maffiózók tolonganak a kortárs irodalom látómezején és díszőrhelyein, a szerkesztőségekben és az írószövetségben, szinte mindenütt. [...] Állunk, figye-lünk.”

Bármilyen esztétikai értékeléshez (az ötletszerűen citált irodalomkritikusokon túl) egyetlen fogódzója van: a mű hosszas idézése, olykor másfél oldalon keresztül. És csak fogy, csak fogy az ösztöndíjas ka-rakterszám, gyűlnek a nemzetmegváltó dicső karakterek, és csak a legritkább eset-ben sejlík fel annak az eszméje, hogy az irodalom elsősorban mégiscsak írva van – nem pedig rajongva, majomszeretve, el-lenkező alapállásból pedig megbélye-gezve, idegenszívűnek, nemzetárulónak minősítve. Hogy Szerzőnk hírlapíró, fölöt-tébb előnyére válik: nem bíbelődik holmi nyelvi problémákkal. Ékesszólásban amúgy is élen jár. Egy jellemző részlet: „Ha 1956 világtörténelmi jelentőségű magyar ese-ményével kapcsolatosan lehet egyféle, el-képesztő erejű-hatású »irodalmi lecsa-pódásról« beszélni, eme öt tételből álló műegyüttes – az Ottlik-regényhez kétfelől »támaszkodó« (egy vers–egy próza, még egy vers–még egy próza), kétoldali mellék-templom-építménye – mindezt koncentrá-ltan jeleníti meg.”

Összegezvén: Szerzőnk történetfolya-mati látása olyan érzékeny gyűjtőlencse, mint az én nadrággombom. Az egészsből csak az tűnik ki világosan, hogy irodal-munk nem való szerzőnk finom műsze-reire. Az egyéniségek különbözőek: vannak, akik ha önálló kutatásuk ilyen káprázatos eredménnyel végződik, azt a Borsszem Jankóban teszik közzé.

Együttérzek Szerzőnkkel: aligha van keserűbb gúzsban tánc, mint olyan mun-kába fogni, amelyhez nem értünk. A Szer-zőnk által oly sokat idézett „néplélek” így mondaná: malac a jégen...

Szerzőnk műve filológiai szemfény-vestés. Irodalomtudományos nézőpont-ból: csalás. Óvakodva írom le e szavakat, mert Szerzőnk módszertanát látva két-séges, hogy tisztában lenne e szavak sú-lyával. Alig van olyan érdemi gondolata, amit korábban, öelötte ne írtak volna le – ezektől azonban vajmi kevésbé zavartatja magát. Független elme.

A könyv egyik nagyra méltatott írója, Bán Mór már ajánló műsort készített a kö-tetről alteregója, Bán János műsorában. Ez mind Szerzőnk, mind aggódó olvasói szá-mára megnyugtató: a hivatalos kultúr-főlény már szókincsébe véste, kanonizálta e roppant vállalkozást, így joggal remél-hetjük, hogy a megírását segítő 6 milliós miniszteri támogatás elszámolását is el-lenjegyezték. Megíratott az a közérthető és közérdekű kortárs irodalomtörténet, amelyre mindenki vágyott, aki az iroda-lomban nem lát semmi többet, mint nem-zetépítő szolgálatot, nem vár tőle mást, mint saját szemellenzős világlátásának problémátlan visszaigazolását.

De vajon ők, akik e munkát világra se-gítették: pénzelték, szerkesztették, kiad-ták, nem álmodnak néha Pintér Jenő szel-lemével?!

Nagy Gábor

NAGY GÁBOR (1972) költő, irodalomtörténész. A *Hitel* kritikai rovatának szerkesztője.